

**ФОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНІСНОЇ
ОСОБИСТОСТІ
В ПРОЦЕСІ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ
ТА ВИХОВАННЯ**

Науково-методичний збірник

Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Кафедра методики і змісту соціогуманітарної освіти
Науково-дослідницька лабораторія музичної освіти та виховання

Формування діяльнісної особистості в процесі музичної освіти та виховання

Науково-методичний збірник

Рівне – 2013

УДК 371.4:372.878
ББК 74.005.443
Ф 79

*Затверджено й рекомендовано до друку
кафедрою методики та змісту соціогуманітарної освіти
Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол №2 від 22.01.2013р.)*

Формування діяльнійшої особистості в процесі музичної освіти та виховання: наук.-метод. зб. / укл. О. О. Гумінська, І. С. Опанасець, О. В. Матюшенко. – Рівне: РОШПО, 2013. – 541 с.

У науково-методичному збірнику представлені доробки членів науково-дослідницької лабораторії музичної освіти та виховання кафедри методики та змісту соціогуманітарної освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Висвітлено наукові аспекти формування діяльнійшої особистості в процесі музичної освіти та виховання. Автори подають методичні та практичні матеріали щодо організації й проведення уроків музичного мистецтва в ЗНЗ.

Видання адресовано учителям музичного мистецтва, студентам музично-педагогічних факультетів педагогічних навчальних закладів, слухачам курсів системи післядипломної педагогічної освіти.

Рецензенти:

Крижановська Т. І., кандидат педагогічних наук, доцент, зав. кафедри сторії, теорії музики та методики музичного виховання Рівненського державного гуманітарного університету,

Олексін Ю. П., кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної і навчальної роботи Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

ЗМІСТ

Передмова	4
Розділ I. Наукові засади формування діяльнісної особистості в процесі музичної освіти та виховання	6
Концепція формування діяльнісної особистості в процесі музичної освіти та виховання (О. О. Гумінська)	6
Розвиток когнітивної сфери молодших школярів в процесі конструювання опорних схем на уроках музичного мистецтва (І. С. Опанасець)	13
Формування морально-естетичних цінностей підлітків методами проблемного навчання на уроках музичного мистецтва (Р. П. Фурман)	18
Диференційовані завдання як метод самореалізації підлітків на уроці музичного мистецтва в школі (Л. І. Туровська)	22
Інтеграційні технології на уроках музичного мистецтва (С. В. Галабурда) ...	25
Використання відео на уроках музичного мистецтва (О. В. Матюшенко) ...	35
Використання творів кіномистецтва на уроках музичного мистецтва (В.В. Костюк)	38
Розділ II. Реалізація авторської концепції на уроках музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах	44
В королівстві ритмі та висоти (І. С. Опанасець, Н. І. Нагорна)	44
Казкові розповіді музики (І. С. Опанасець)	76
Побут народу і музика (С. М. Дубенюк)	120
Народні звичаї і музика (С. М. Дубенюк)	143
Музика і література (Л. І. Туровська)	165
Музика і живопис (В. В. Костюк)	202
Музика в театрі (В. В. Костюк)	231
Музика у храмі (О. В. Косік)	263
Національні почуття в музиці (С. Л. Гемберг)	317
Українська музика у світі (Л. І. Туровська)	329
Краса світової музики (Р. П. Фурман)	363
Корифеї світової музики (С. В. Галабурда)	392
Українська музика з життя та творчості зарубіжних композиторів (Г. В. Яцків)	452
Що означає сучасність у музиці (О. В. Матюшенко)	477
Музика і кругозір (С. М. Марченко)	517
Список використаних джерел	538
Відомості про авторський колектив	541

ПЕРЕДМОВА

Прагнення вдосконалення навчально-виховного процесу завжди було невід'ємною частиною педагогічної науки. До цього вдосконалення однаково причетні педагоги-науковці та педагоги-практики. Звичайно, поділ педагогів на практиків і дослідників умовний. Останнім часом усе більше учителів, викладачів, керівників освітніх установ включаються в дослідно-експериментальну діяльність, чітко усвідомлюючи власну позицію: де він практик, а де – дослідник.

Музикант-педагог-дослідник ставить перед собою спеціальні задачі, пов'язані з розвитком методології педагогіки музичної освіти: наприклад, розробити новий метод музично-педагогічного дослідження, вирішити ту чи іншу музично-педагогічну проблему з методологічних позицій. Результатом його діяльності повинне стати одержання нового знання в галузі педагогіки музичної (музично-педагогічної) освіти.

Музикант-педагог-практик у своїй діяльності в основному застосовує вже наявні методологічні знання з метою зробити свою навчально-виховну роботу з учнями більш ефективною. При цьому термін «застосування методологічних знань» зовсім не носить репродуктивного характеру. Навпроти, ця робота є по-справжньому творчою, оскільки залучення методологічних знань і їхнє включення в музично-освітній процес завжди здійснюються в нестандартній ситуації, оскільки склад учнів класу, групи завжди неповторний за рівнем загальної та музичної культури, поєднання музичних здібностей, інтересів, потреб і т.д.

В діяльності учителя музичного мистецтва дослідницький напрямок пов'язаний з аналізом власної музично-педагогічної діяльності, узагальненням досвіду кращих учителів, застосуванням ефективних методичних прийомів з потребою здійснювати на практиці педагогічний експеримент. Для цього учителю-досліднику необхідні знання теоретичних основ дослідження та наступні уміння: спостерігати та аналізувати навчальний процес, виявляти та систематизувати педагогічні факти, прогнозувати рівень музично-естетичних знань та розвитку школярів.

Стимулом для науково-дослідної роботи учителів музики Рівненської області з 1997 року стала експериментальна програма «Музика. 1-8 класи» для середньої загальноосвітньої школи (рекомендовано Комісією з дисциплін художньо-естетичного циклу Науково-методичної Ради Міністерства освіти України, протокол №4 від 05.09.96), а з 2006 року – програма «Музика. 1-4 класи» (рекомендовано Міністерством освіти і науки України, лист 1/11 – 4978 від 14 серпня 2006 року) та програма «Музика. 5-8 класи» (рекомендовано Міністерством освіти і науки України, лист 1/11 – 6011 від 31 жовтня 2006 року) (укладач О. О. Гумінська).

Сьогодні учителі музичного мистецтва Рівненщини беруть активну участь в роботі науково-дослідницької лабораторії з теми «Формування

діяльній особистості в процесі музичної освіти та виховання». Основою діяльності лабораторії є авторська концепція формування діяльній особистості, розробка її наукової проблематики та методико-практичного забезпечення.

Науково-методичний посібник «Формування діяльній особистості в процесі музичної освіти та виховання» є спробою збагачення змістовно-процесуальних аспектів роботи над авторською концепцією та програмами, а також частиною серії «Формуємо діяльній особистість», метою якої є представлення наукових ідей та практичного досвіду діяльній підходу до музичної освіти та виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

У першому розділі «Наукові засади формування діяльній особистості в процесі музичної освіти та виховання» подано концепцію формування діяльній особистості в процесі музичної освіти та виховання (автор О. О. Гумінська), розглядаються аспекти науково-технологічного моделювання шляхів її реалізації: через розвиток когнітивної сфери молодших школярів в процесі конструювання опорних схем (І. С. Опанасець), формування морально-естетичних цінностей підлітків методами проблемного навчання мистецтва (Р. П. Фурман), самореалізацію підлітків в процесі виконання диференційованих завдань (Л. І. Туровська), інтеграційні технології на уроках музичного мистецтва (С. В. Галабурда), використання відео (О. В. Матюшенко), використання творів кіномистецтва на уроках музичного мистецтва (В.В. Костюк).

Другий розділ «Реалізація авторської концепції на уроках музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах» презентує методичні доробки учителів музичного мистецтва І. С. Опанасець, Н. І. Нагорної, С. М. Дубенюк, Л. І. Туровської, В. В. Костюк, О. В. Косік, С. Л. Гемберг, Р. П. Фурман, С. В. Галабурди, Г. В. Яцків, О. В. Матюшенко, С. М. Марченко: інформаційне та процесуальне забезпечення розкриття навчальних тем уроків музичного мистецтва (в початковій та в основній школі).

Інформаційні, методичні та практичні матеріали збірника будуть корисні для вчителів музичного мистецтва загальноосвітніх навчальних закладів, студентів педагогічних навчальних закладів, слухачів курсів системи післядипломної педагогічної освіти.

Розділ I. Наукові засади формування діяльнісної особистості в процесі музичної освіти та виховання

О. О. Гумінська

Концепція формування діяльнісної особистості в процесі музичної освіти та виховання

*Найвища мета виховання –
діяльність на службі істини, добра, краси
(А.Дістервег)*

Загальні положення

Зміна ролі інформації в житті суспільства, а саме розширення інформаційного простору ставить нові вимоги до освіти, яка спрямована на розвиток особистості, що здатна обирати відбирати стратегії життєвого шляху. Підвищення ролі особистості та індивідуальної відповідальності органічно поєднується з тенденціями глобалізації, зростанням значення соціальних цінностей, підносить відповідальність за все, що вона робить у конкретних ситуаціях. Сьогодні існують нові можливості здійснення позитивного впливу кожного індивідуума на світ, що його оточує, визначаючи напрямки, у яких рухається суспільство. Особистість своєю присутністю у світі, індивідуальними особливостями, взаємодією інтелектуального й духовного, створює структурні системи гуманності, добра і краси як для себе, так і для оточуючого середовища, закладаючи тим самим підвалини майбутнього світу та можливості вирішення глобальних проблем, що постають перед людством.

Важливу роль у формуванні цієї особистості відіграє відбір знань, спрямованих на розвиток її цілісного світосприймання і світовідчуття. Такі знання спонукають людину до практичної діяльності у всіх сферах життя. В активній діяльності розвивається психіка людини, формуються її здібності і особистісні якості. Тому від середньої загальної освіти суспільство чекає формування не тільки високоосвіченої особистості, а випускника, здатного до самореалізації і саморозвитку, здатного жити та працювати в умовах нестабільності, адаптуватися до внутрішніх та зовнішніх умов.

Про роль мистецтва у цьому процесі говорить мистецька педагогіка: «найвищий виховний потенціал належить мистецтву з притаманними йому можливостями формувати свідомість і підсвідомість, інтелектуальну, емоційно-чуттєву та волюву сфери, моральне і навіть фізичне здоров'я людини» [5, 1]. Водночас у художньо-естетичному вихованні виявляються суперечності між високим виховним потенціалом мистецтва й недостатньо ефективним його використанням у школі [5, 3]. Так у музичному вихованні учні частіше споживають художню інформацію, обмежуючись слуханням музики та співом пісень, формами роботи, що ніяк не сприяють творчій самореалізації дитини у мистецтві.

Це зумовило розробку концепції формування діяльнісної особистості в процесі музичного виховання, такої особистості, яка бере активну участь у навчально-пізнавальній діяльності та здатна реалізувати себе у житті та творчості.

Методологічні засади концепції

Велика мета освіти – це не знання, а дії (Г.Спенсер).

Принцип формування особистості через діяльність відбувається у процесі різноманітних видів діяльності, в тому числі навчальної діяльності. В діяльності розвивається психіка людини, формуються її здібності й особистісні якості. У ній же реалізуються функції освіти: розвиваються сутнісні сили і здібності людини, що дозволяють їй вибирати оптимальні стратегії життєвого шляху; виявляється ініціатива й відповідальність; підсилюються можливості для індивідуального росту, самовизначення, самореалізації, саморозвитку зростаючої людини.

Принцип зв'язку навчання з життям розкривається через взаємодію музики з

життям як основу функціонування мистецтва, через вивчення людини та її художньо-образного відношення до світу, через осмислення учнями таємниць сутності краси у мистецтві та в житті.

Принцип інтересу, захопленості є стимулюючим фактором засвоєння змісту предмету, активізації пізнавального процесу з різноманітними видами музичної навчальної та виконавської діяльності та формування естетичних потреб особистості. Він також стосується створення на уроці музичного мистецтва творчої атмосфери співпраці, співпереживання.

Принцип активності виражає загальну вимогу до організації навчально-виховного процесу, в якому процес навчання є самокерованою перетворюючою діяльністю. Активна діяльність учнів - основа успішного навчання і виховання на всіх рівнях.

Перетворення учня з об'єкта, на якого впливають обставини, у суб'єкта, що панує над ними, в активно діючу особистість на основі формування в діяльності власної позиції. Навчання на основі виконання й освоєння різних видів діяльності перетворюється в активний учбово-пізнавальний процес тоді, коли зміщується акцент з інформування учня на самооволодіння знаннями й уміннями в процесі навчання.

Принцип зв'язку змістовної та процесуальної сторін навчання. Ефективність підготовки людини до життя залежить від постійної, живої практики. Знання потрібні не за ради знань, а для того, щоб могли й діяти, «більше діяти, щоб повноцінно існувати». Вивчення теорії музики потрібно для розуміння музики, її образності, жанровості, структури, елементів музичної мови, знаків нотного письма та уміння застосувати ці знання в процесі різноманітних видів музичного виконавства (музичної діяльності).

Принцип проблематизації змісту музично-художньої освіти полягає у наступному: навіть невелике й незначне музично-художнє явище має розглядатись з позицій загальнолюдських цінностей, як прояв духовної діяльності людини Творця, людини Художника, сконцентрований музичний досвід людства.

Мета і завдання

Формування діяльнісної особистості на загальноосвітньому етапі музично-естетичного виховання базується на її образному мисленні, прагненні й потребі до самопізнання (своїх емоцій, почуттів, смаків, ідеалів, цінностей), саморозвитку, самовираження через голос (спів), тіло (музично-ритмічні рухи), музичний інструмент (музикування), через творчість.

Важливе значення для здійснення такої мети має курс «Музичне мистецтво» в загальноосвітньому навчальному закладі, який реалізує завдання:

- формування емоційно-ціннісних орієнтацій в галузі музичного мистецтва (збагачення емоційно-почуттєвої сфери, виховання в учнів ціннісного ставлення до дійсності та творів мистецтва, виховання здатності до художньої самореалізації та потреби в мистецькій самоосвіті);
- формування осмисленого відношення до музичного мистецтва (набуття учнями системи знань та уявлень про музичне мистецтво, його значення в житті людини і суспільства, ознайомлення з вітчизняною та світовою музичною культурою, вміння аналізувати її окремі елементи, явища, синтезувати поняття, вміння висловлювати власні думки);
- формування діяльнісного відношення до музики (збагачення досвіду практичної музичної діяльності, формування спеціальних художніх умінь, навичок спілкування з питань мистецтва, розвиток художньо-творчого потенціалу особистості).

Поділ цих завдань досить умовний, адже музичне мистецтво впливає на людину комплексно, воно одночасно впливає на емоційно-почуттєву сферу, на ціннісні орієнтації, розвиває та спонукає до діяльності. Діяльнісна особистість також реалізується у мистецтві комплексно: через співпереживання, усвідомлення себе та мистецтва, через діяльність і творчість. Таким чином, формування діяльнісної особистості (виховання в дії) є не лише метою, а й способом музично-естетичного виховання школярів.

Основні поняття

Діяльність з філософської точки зору є формою діалектичного відображення навколишнього світу людиною, міра його активності в будь-якому процесі й у навчанні зокрема.

Діяльність як основа особистості – спосіб досягнення мети, відкриття сенсу буття, реалізації особистісних цінностей.

Діяльність – сукупність дій (ланцюжок дій), що підпорядковані проміжним цілям, які виділяються з загальної цілі. Дії – процес, підпорядкований уяві про той результат, який повинен бути досягнутий, тобто процес, підпорядкований осмисленій меті.

Діяльність відповідає певним потребам, прагне до предмету цієї потреби, згасає в результаті її задоволення, відтворюється в нових умовах, навіть таких, що змінились.

Потреба – стан живого організму, який виражає його залежність від об'єктивних умов існування та розвитку і спонукає до активності відносно цих умов.

Мотив – та предметна чи ідеальна річ, яка спонукає і спрямовує на себе діяльність

Мотив навчання – спонукальна причина навчально-пізнавальної діяльності людини.

Класифікація видів діяльності здійснюється:

за формою,

за способами їх здійснення,

за емоційною напругою,

за часовими характеристиками,

за просторовими характеристиками,

за фізіологічними механізмами,

за предметом діяльності (діяльнісним мотивом).

Діяльність як освітня цінність є основною частиною змісту навчання. Вона складається з системи взаємопов'язаних дій і здійснюється в процесі сприймання, осмислення, запам'ятовування, оволодіння знаннями та способами діяльності.

Предметна діяльність – діяльність, що конкретизує зміст освіти через підлягаючі засвоєнню знання та способи діяльності, це інструмент керування навчальним пізнанням через зміст даного предмету. Засвоєння змісту предмету «Музика» здійснюється через освоєні людиною способи музичної діяльності: слухання, спів, рухи, гру на музичних інструментах, теоретичне вивчення та творчість.

Пізнавальна діяльність – активність людини, спрямована на відображення і пізнання навколишнього світу.

Діяльнісний підхід до формування особистості – процес, що стимулює самостійні пошуки в набутті знань, активізацію мислення і творчих здібностей в різноманітних видах діяльності, а також як основа удосконалення навчання та виховання.

Діяльнісний стан учня – така пізнавальна активність, за якої він проявляє свою особистість по відношенню до змісту, характеру діяльності, намагається мобілізувати морально-вольові зусилля на досягнення навчальних цілей.

Діяльнісна характеристика знання – виділення зв'язків між знаннями, що засвоюються учнями, і методами організації їх засвоєння (*факт* – діяльність описання; *поняття* – діяльність класифікації, узагальнення, систематизації, репродуктивна та продуктивна діяльність; *теорія, закон* – діяльність описання, пояснення, передбачення).

Активізація навчання – організація таких дій учнів, які спрямовані на осмислення та вирішення конкретних навчальних проблем.

Діяльнісна особистість – це індивід, який володіє високим рівнем знань, застосування їх в навчальній та предметній діяльності, потягом до самореалізації себе у мистецтві та житті.

Діяльнісна особистість в контексті музичної освіти – це індивід, який образно мислить, прагне до самореалізації, має потребу в самопізнанні (своїх емоцій, почуттів, смаків, ідеалів, цінностей), саморозвитку, самовираження через голос (спів), тіло (музично-ритмічні рухи), музичний інструмент (музикування), через творчість.

Основні форми та методи формування діяльнісної особистості

В основі концепції лежить перш за все нова модель організації діяльності учнів на уроках музичного мистецтва в загальноосвітньому навчальному закладі, при якій навчальний матеріал стає предметом активних розумових та практичних дій кожного учня. Така діяльність втягує в свою сферу різноманітні органи людського організму, різноманітні сторони особистості (інтелектуальну, емоційно-вольову, діяльнісну), дозволяють розвивати усі якості та властивості особистості: психічні процеси (сприйняття, відчуття, уява, увага, пам'ять, мислення, мовлення), спрямованість особистості (потреби, інтереси, переконання, світогляд), здібності, характер.

Ефективне формування діяльнісної особистості в процесі музичного виховання передбачає застосування комплексу видів музичної діяльності, методу моделювання художньо-творчого процесу, методу діалогу (спільне думання та фіксація головного), принципу наочності (спільного створення учителем та учнями схем-образів термінів, понять), проблемного навчання (дослідницький метод), інтерактивних методів, диференційованих завдань. Передбачається не лише насичення уроків музичного мистецтва різними видами діяльності, а перш за все створення атмосфери «самовідкриття істини» дитиною, тобто таких умов, в яких учень міг би реально та осмислено експериментувати, дозволив би прослідкувати виникнення самого знання, проникнути в сутність музичних явищ, подій, фактів, міг би знайти в них взаємодію загального та часткового (життя і музики, образу та засобів утілення тощо). Саме такі, проблемно-пошукові, музично-творчі, істинно діяльнісні методи ведуть до розвитку мислення й творчого пошуку, діяльнісної особистості. Ми проти таких методик навчання, що демонструють зовнішню зайнятість учнів, безпроблемне спілкування з учителем, яскравий зовнішній результат при застосування наслідування, репродуктивних методів.

Через **музичну діяльність** учень накопичує знання про музичне мистецтво, розвиває та вдосконалює свої музичні та виконавські здібності та навички, виробляє критерії естетичної оцінки. Сучасний урок пропонує різноманітні види музичної діяльності:

- слухання музики, через яке реалізується особистісне художньо-естетичне сприймання музики українських і зарубіжних композиторів у широкому діапазоні її видів, жанрів і форм (хорової, симфонічної, вокальної, інструментальної, вокально-інструментальної тощо), інтерпретація інтонаційно-образного змісту та оцінювання прослуханих творів;
- вокально-хоровий спів, у процесі якого розвивається дитячий голос, вдосконалюються вокально-хорові навички, учні ознайомлюються з народними і композиторськими (класичними та сучасними) піснями;
- музично-ритмічні рухи, які є основним засобом розвитку відчуття ритму, природної музикальності, уяви, прагнення до самовираження, емоційного відгуку на музику, здатності осмислено, усвідомлено сприймати і виконувати музичні твори, основним способом розвитку діяльності й мислення, тренування нервово-психічних процесів, засобом розвитку соціально-комунікативних навичок, джерелом ні з чим незрівнянної радості для дітей;
- гра на музичних інструментах, що розвиває музичні здібності учнів, урізноманітнює урок музичного мистецтва, приносить учням радість творчості, робить процес вивчення музичної грамоти до кінця осмисленим, дає можливість учням з вадами голосу та нечистою інтонацією повірити у свої «музичні сили»;
- музична творчість як власна інтерпретація музичного твору, підголосків і варіантів наспіву, власний варіант інсценізації пісні, власний інструментальний супровід, власні вправи для розспівування, вокальна, інструментальна імпровізація, ритмічне фантазування в народному та сучасному стилі тощо.
- теоретичне вивчення музики як засвоєння основних музичних понять та необхідної термінології в практичних видах діяльності.

Теоретичне вивчення музики, яке в методиці музичного виховання трактується як

музична грамота та, ширше, музична грамотність, являє собою засвоєння різноманітних музично-естетичних понять та термінів, які є обов'язковою складовою слухацько-виконавських дій.

Відомості про народну творчість, про творчість відомих композиторів минулого і сучасності засвоюються в процесі слухання та виконання народної, професійної (класичної та сучасної) музики.

Відомості про способи виконання музики (людські голоси, хор, інструменти, оркестри) – в процесі слухання, співу та інструментального музикування (індивідуального, колективного).

Поняття про виразні засоби музики (особливості музичної мови), з допомогою яких виявляється в музиці художній задум (ритм, висотність, рух мелодичної лінії, динаміка, темп, тембр, структура, фактура тощо), вивчаються в процесі слухання, розуміння музичних творів (вокальних, інструментальних), виконання музично-ритмічних рухів та творчих завдань.

Знання про способи позначення записом основних виразних засобів (нотну грамоту) – учні здобувають в основній школі при розумінні пісень та вокалізів на теми класичних творів з нот, музикуванні за партитурою, займаючись створенням та записом музики. Нотний запис пісні, уривка з пісні, ритмічного рисунка на основі пісні має бути зрозумілим, свідомо та практично засвоєним. Тому не варто розумувати з нот пісні, запис яких так і залишиться для більшості учнів незрозумілим. У такому випадку застосовується розуміння на слух.

Ключові (загальні музично-естетичні) поняття: про зв'язок музики з життям, про зв'язок різних видів мистецтв, про види музики (народна, класична, сучасна), про зміст музики (характер, образність музичних творів) є предметом вивчення на кожному етапі уроку, предметом засвоєння в кожному практичному виді діяльності.

До цього часу є актуальними слова А.Дістервега: «Сумне явище, коли голови учнів наповнені великою чи малою кількістю знань, але вони не навчилися їх застосовувати...», які підкреслюють значення педагогічного вислову: «Всяке знання перетвори в діяння».

Але слід особливо зазначити, що *діяльнісний підхід – це не лише формальна наявність усіх перелічених видів діяльності, зовнішня зайнятість учнів, а й обов'язкове розуміння при цьому сенсу цієї діяльності, емоційне переживання цієї діяльності.*

Включаючись у різноманітну діяльність із засвоєння мистецьких цінностей, виробляється потреба в інтелектуальному та духовному самовдосконаленні, етичні та естетичні критерії оцінки життєвих явищ, виробляється життєва позиція - **діяти за законами краси.**

Особливе місце у формуванні діяльнісної особистості на уроках музичного мистецтва в загальноосвітньому навчальному закладі відіграють активні форми та методи навчання.

Метод моделювання художньо-творчого процесу спрямований на активне, діяльнісне засвоєння творів мистецтва, в процесі якого учні проходять шлях народження музики, відтворення її немов би «зсередини» і проживання цього моменту [8,119-132]. Вони при цьому виконують роль композитора-творця, відповідають на ті ж самі питання, над якими мучиться композитор-творець: про що і як я хочу сказати своєю музикою, чому це так важливо для мене, чим це може бути цікаво для інших?... Мета подібних питань – змоделювати творчий процес, зазирнути в себе, побачити себе з позиції іншої людини, зрозуміти сенс власної діяльності.

Даний метод цінний тим, що може бути застосований в будь-якій сфері художньої діяльності дітей. Ситуація входження в музичний образ може бути вокальною, поетичною, пластичною, інструментальною, образотворчою тощо.

Метод моделювання художньо-творчого процесу практично виключає заучування: учням відомо, *що саме* потрібно виразити, тому зникає вимога «виконувати вправу виразно».

Наведемо приклади застосування методу до опрацювання «Гопака» Я.Степового. Вчитель нічого не пропонує. Діти беруть інструменти, щоб грати гопак... взяли... спробували... Що вийшло? Що потрібно, щоб вийшов гопак? Діти приходять до історії

створення танцю, з'ясовують що головне в ньому (стрибки), як це можна заграти, підкреслити виконанням на інструментах, в рухах, в акцентах, динамічно. Так учні починають розуміти чому люди висловлюють свої думки, настрої в рухах, що емоційні стани, умови життя (ситуації) бувають різні. Тому різними є настрої, ритми, рухи, темпи танців. Танці частіше всього – радісне відчуття життя, яке відтворюють і композитори, наприклад, Я.Степовий. Після подібних роздумів починається виконавська творчість дітей, конкретизація емоційного стану кожної дитини на мову музики. Учні самі визначають (вибирають з декількох, запропонованих самими дітьми) ритмічну формулу для остинато, ту, що найбільш відповідає стану радісного збудження, складають виконавський план-патритуру: виділяють динамічну та звукову кульмінацію, розподіляють різні шумові інструментів, включають сольні фрагменти, продумують ритмічний вступ і закінчення тощо.

Діалог у педагогіці музичної освіти - це метод, за допомогою якого педагог вже не «учить», а всіляко прагне до того, щоб учень навчався сам. Діалог, що втілює таку позицію, найбільше властива віра в особистість, у її духовно-моральну, творчу силу, а тому є способом формування діяльнійшої особистості.

Проблемне навчання – дієвий засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності, який передбачає використання учителем послідовних, цілеспрямованих завдань, виконуючи які, учні активно засвоюють нові знання. Його компонентами є проблемна ситуація, аналіз та формулювання проблеми, висунення гіпотези, перевірка найважливіших гіпотез, які мають різні варіанти свого поєднання.

Прикладом проблемного навчання є дослідницький метод, за яким учень виступає у ролі ученого-теоретика: самостійно визначає стиль музичного твору, автора, доводить та аргументує свою відповідь, працює над науковою доповіддю музично-естетичної чи морально-естетичної тематики тощо.

Метод проблем можна застосувати для різноманітних варіантів інтерпретації музичного твору (у формі вільного висловлення думок):

- музичної інтерпретації (пошуки можливих варіантів виконання окремих куплетів і твору в цілому: динамічний розвиток, визначення кульмінації окремих фраз і куплету в цілому, нюансування);
- драматичної інтерпретації (варіанти виконання фраз та куплетів у певному характері, з певним настроєм);
- рухової інтерпретації (варіанти образних, танцювальних рухів, диригування);
- інструментальної інтерпретації (варіанти інструментального супроводу за допомогою елементарних музичних інструментів, «звучних предметів», «звучних жестів»);
- театральної інтерпретації (варіанти інсценізації пісні);
- живописної інтерпретації (варіанти зображення образу, характеру, засобів музичної виразності).

В умовах групової роботи дані інтерпретації обговорюються в групах як завдання. Таким чином, у класі співробітничать музиканти, драматурги, танцюристи, диригенти, артисти, оркестранти, художники тощо.

Метод проектів дозволяє учневі відчути себе у ролі практичного діяча, творця (інформаційні та мистецькі, індивідуальні, парні та групові, кооперативні та конкурсні проекти). Застосовують проекти втілення ідей (написати казку, створити до неї музичний супровід, написати мюзикл та театралізувати його), проекти одержання естетичної насолоди (підготувати цікаву розповідь про композитора, музичний твір і розповісти її однокласникам, добитись таких злагоджених дій при виконанні музичних творів, щоб вони неодмінно принести естетичну насолоду). Наприклад, в першому кварталі шостого та сьомого класів учні працюють над проектом «Скарбничка почуттів», завданням якого є створення сторінок почуттів (в робочих зошитах чи на стенді), пережитих у творах різних мистецтв. В 7-8 класах групи учнів можуть стати авторами словників-довідників музичних термінів, композиторів, популярних творів класичної музики, стилів сучасної популярної музики тощо. У 8 класі учні працюють над проектом «Реп-композиції на тему шкільного життя». Відповідно у

кожній групі буде: «поет» (складе вірш про шкільну дружбу, про улюблений урок, про шкільну моду і т.ін.); «композитор» (продумує ритмічні остинато, рецитацію для вступу і закінчення); «виконавець-ритміст» (буде читати-імпровізувати вірш у ритмі); «ударна група» (2-3 учня грають ритмічні остинато на ударних інструментах); «танцювальна група» (учні ритмізують вступ і закінчення, танцюють).

Для активізації мислення та діяльності учнів у процесі засвоєння тематизму програми використовується прийом колективного створення структурної моделі певного поняття. Структурні елементи та взаємозв'язки між ними в образній чи звичайній структурній моделі подаються як у вигляді схематичних зображень (певних геометричних фігур та ліній-стрілок між ними), так і у вигляді конкретних образів – людей, об'єктів природи, предметів побуту, їх умовних зображень, символів тощо. Їх композиція має наочно відобразити логіку певного поняття тематизму. Такі структурні моделі тем з'являються перед учнями не одразу: на вступному уроці учні бачать «канву», «головні персонажі» (музика, література, живопис, храм, театр, колос і т. ін.), які з кожним новим уроком поглиблення теми насичуються новими поняттями (символами) та взаємозв'язками (стрілками, переходами). На підсумковому уроці образна модель є повністю оформленою і служить основою для розуміння й пояснення учнями ключових, жанрово-стилістичних понять теми.

Формування діяльнісної особистості школяра можливе за умови диференціації навчання музики. Так при розучуванні мелодії пісні з нот вчитель може використати різноманітні завдання: для сильніших учнів - настроїти клас у тональності (заспівати тонічний тризвук, розв'язання стійких ступенів ладу в нестійкі тощо), провести вокально-хорову розспівку (на вироблення певних навичок); підготуватись до відтворення мелодії пісні голосом чи на інструменті, підібрати функції-акорди або другий голос; диригувати хором-класом; для слабших - читання нот без ритму, плескання ритмічного малюнку (кожному учню - один такт, що дасть можливість опитати більшу кількість учнів), ритмізація тексту (кожному учню - одна фраза), пофразне повторення за вчителем та сильнішими учнями мелодії нотами та з текстом.

Диференціація завдань для учнів з різними вокальними даними передбачена у різних варіантах виконання пісні: ескізне виконання (хто відчуває, що зможе заспівати разом з учителем, - співає, хто ні - слухає), виконання «ланцюжком» («легші» місця – для всіх учнів, «важчі» – для солістів). Для учнів, що професійно займаються музичним мистецтвом, можна запропонувати продемонструвати власні музично-виконавські досягнення.

Під час слухання музики всі учні визначають характер музики, образність, засоби виразності, жанр, відповідність твору темі уроку; сильніші - стиль, країну, історичний період, композитора, називають, наспівують чи награють твори даного композитора.

Оцінювання результатів

Результати навчальної діяльності впливають з визначених завдань формування діяльнісної особистості засобами музичного мистецтва: формування емоційно-ціннісних орієнтацій в галузі музичного мистецтва, формування осмисленого відношення до музичного мистецтва, формування діяльнісного відношення до музики, і сформульовані у таких діях учня, які вчитель може надійно розпізнати, а саме, учень:

цікавиться музикою та музично-естетичною діяльністю;

дає власну оцінку музичним, мистецьким явищам, дійсності;

прагне до художньої самореалізації у різних видах музичної діяльності, у мистецтві;

відчуває естетичну насолоду від сприймання та виконання музики;

відчуває потребу в мистецькій діяльності;

має глибокі знання межах програми, *займається* музичною самоосвітою;

робить самостійні висновки щодо образності, життєвого змісту музичних творів;

виразно та осмислено *виконує* класичні, народні та сучасні пісні, вокалізи на теми класичних творів: співає, грає (на елементарних музичних інструментах, на фортепіано - супровід пісень у межах основних функцій), пластично інтонує, диригує, відтворює музичний образ пластично, відтворює рух мелодії (рукою, за рукою-нотоносцем);

самостійно використовує набуті знання, уміння та навички в музичній діяльності; оригінально інтерпретує музичний твір, імпровізує ритмічно, мелодично, вокально, інструментально, створює живописні, літературні твори на основі музики; пропонує нетипові, цікаві художньо-творчі рішення; творчо розкриває себе у різноманітних ролях (учителя, керівника оркестру, хормейстера, що розспівує хор, режисера заключного уроку, музикознавця, конферансьє);

бере активну участь в ігрових та творчих формах роботи на уроці; активно спілкується з питань музичного мистецтва; виявляє ініціативу в плануванні та проведенні традиційних та нестандартних уроків.

Забезпечення реалізації

Концепція формування діяльнісної особистості покладена в основу програм «Музика.1-4 класи» та «Музичне мистецтво. 5-8 класи» для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням музичного мистецтва (укл. О. О. Гумінська).

Теоретичні ідеї та положення зумовлюють її подальший розвиток в розробках науково-дослідницької лабораторії не лише регіонального, а й всеукраїнського рівнів.

Передбачається та здійснюється опублікування науково-методичних розробок, написання магістерських робіт, створення навчально-методичного комплексу предмету «Музичне мистецтво» для ЗНЗ.

Список використаних джерел

1. Границкая А. С. Научить думать и действовать: Адаптивная система обучения. – М.: М.: Педагогика, 1991. – 175с.
2. Купавцев А. В. Деятельностный аспект процесса обучения // Педагогика. – 2002. - № 6. – С.44-49.
3. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т.Т.. М.: Педагогика, 1983. – 320с.
4. Масол Л. М. Концепція загальної мистецької освіти // Мистецтво та освіта. – 2004. - №1. – С.2-5.
5. Масол Л. М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України // Шкільний світ. – 2002. - №9 (березень). – С. 1-16.(вкладка).
6. Меняев А. Ф. Учебная работа в техническом вузе. – М., 1992.
7. Мехонцева Д. Объективная цель воспитания – формирование самоуправляемой и управляемой личности // Народное образование. – 2001. - №8. – С.16-22.
8. Музыкальное образование в школе: Учеб. пособие для студ. муз. фак. / Л. В. Школяр, В.А.Школяр, Е.Д.Критская и др.; Под ред. Л. В.Школяр. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 232с.
9. Талызина Н. Ф., Печенюк Н. Г, Хохловский Л. Б. Пути развития профиля специалиста. Саратов. 1987.
10. Теоретические основы содержания среднего образования / Под ред. В.В.Краевского, И.Я.Лернера. М.. 1983.
11. Унт И. Индивидуализация и дифференциация обучения. – М.: Педагогика, 1990. – 192с.
12. Шамова И. Т. Активизация учения школьников. – М.: Педагогика, 1982. – 208с.

І. С. Опанасець

Розвиток когнітивної сфери молодших школярів в процесі конструювання опорних схем на уроках музичного мистецтва

Підготовка учнів до життя, до трудової діяльності вимагає від них оволодіння глибокими, різнобічними знаннями, вмінням ефективно застосовувати їх на практиці. Відомо, що обсяг інформації, пропонованої учням, зростає в зв'язку з постійним зростанням

наукової інформації. Наука рухається вперед пропорційно масі знань, успадкованих нею від попереднього покоління, отже, при самих звичайних умовах вона зростає в геометричній прогресії.

Навчання, яке орієнтується, головним чином, на запам'ятовування і збереження матеріалу в пам'яті, вже тільки частково може задовольнити сучасним вимогам. На перший план виступає проблема формування якостей мислення, які дозволяють б учням самостійно засвоювати постійно оновлювану інформацію, розвиток таких здібностей, які збереглися б і після завершення освіти, забезпечували б людині можливість не відставати від прискореного науково-технічного прогресу.

Навчання музичного мистецтва вносить певний внесок у вирішення поставлених завдань. Уроки музичного мистецтва покликані не тільки розвивати музичні, творчі здібності дітей, але й інтелектуальні: навички сприймання, осмислення, аналізу, систематизації, узагальнення. Школярі пізнають різноманітні зв'язки музики з життям, сприймають різноманітну інформацію про види, стилі, жанри, форми музики, засоби музичної виразності, опановують уміннями логічно осмислювати навчальний матеріал, здійснювати самоконтроль у навчально-пізнавальній діяльності. Тому розвиток пізнавальної (когнітивної) сфери школярів в процесі навчальної роботи на уроці музичного мистецтва є важливим та актуальним.

Здатність людини мислити в образах створила таке унікальне явище як мистецтво. Без нього не існує життя, неможливий і навчальний процес в школі. Розуміння та створення художніх образів, засвоєння художньо-естетичних понять, зв'язків мистецтва з життям, взаємозв'язків різних видів мистецтв, розуміння змісту мистецтва вимагають від учня активізації мислення.

У філософській літературі основні теоретичні питання, пов'язані з мисленням людини, опрацьовані багатьма філософами, психологами, культурологами, музикознавцями. Загальновідомо, що конкретно-чуттєве образне мислення дитини є основою для формування всіх інших видів мислення. Розвивати розумові здібності особистості неможливо без формування її образного мислення. Саме в образі відбувається своєрідний «сплав інтелекту й афекту» (Л. Виготський). Утворення образів і оперування ними є однією з основних фундаментальних особливостей інтелекту людини. Без цього людина неспроможна планувати свої дії, передбачати їх результати та, при необхідності, вносити в них зміни (С. Рубінштейн).

В процесі формування системи знань велике значення має розвиток **когнітивної (пізнавальної) сфери школярів**, за допомогою якої діти зможуть **«зчитувати», «осягати» необхідну інформацію**. Аналіз теоретичних доробок педагогів-психологів та практичних доробок вчителів-предметників дозволяє зробити висновок про те, що досліджувана проблема розвитку когнітивної (пізнавальної) сфери школярів у загальному плані висвітлена, але її реалізація на уроках музичного мистецтва не вивчена та не апробована в шкільній практиці. Отже, для вирішення цієї проблеми ми пропонуємо ввести на уроках музичного мистецтва **конструювання та використання опорних схем** (як в окремих видах діяльності, так і у розкритті теми загалом). Розроблений нашою лабораторією матеріал повинен допомогти вчителю музики в роботі та дітям в процесі активізації пізнавальної діяльності, сприймання, розуміння, переробки та засвоєння інформації, підвищити ефективність засвоєння школярами основних положень програми «Музика», сформувати інтерес до певної проблеми.

Ідеї, покладені в основу використання такої форми роботи, як опорні схеми полягають у тому, що:

- опорні схеми – це набір чітко алгоритмізованих дидактичних знаків, схем, таблиць, які виконують опорну функцію в організації навчання;
- опорні схеми – алгоритми міркування, вони народжуються та оформлюються на очах учнів в момент пояснення;

- опорні схеми допомагають переходити від наочно-чуттєвого до абстрактно-логічного сприймання;
- вони розкривають ключові музично-естетичні, жанрово-стилістичні поняття, які лежать в основі тематизму програми;
- опорні схеми є першою спробою представити образно та графічно взаємозв'язки музики та життя;
- учні постійно працюють з опорними схемами: спочатку разом з учителем, будуючи їх, потім самостійно - при повторенні, далі при перевірці сприйняття і нарешті – при перевірці домашнього завдання (таким чином реалізовується принцип повтору як основи запам'ятовування);
- на всіх етапах роботи є зв'язок старого з новим, концентрація зусиль на оволодінні важкими питаннями та розвиток високого темпу роботи, що створює додатковий резерв часу;
- розвивають інтелектуальні здібності дітей.

До кожної з тем, що вивчається, розроблена опорна схема, яка покликана допомогти дітям у засвоєнні матеріалу. Наші опорні схеми – не ряд назв та стрілочок. **Кожна з них в основі має ідею, пов'язану із світом дитинства, образами, близькими дітям у їх пізнанні світу, з казками, іграми.** Опорні схеми є рухомими, тобто з'являються на уроках поступово. Ось подивіться кінцевий вигляд деяких з них.

В першому класі першою темою знайомства з музикою є тема.

Звуки навколо нас. Де ми можемо зустрітися з музикою? Та скрізь, куди не кинь око. Звучить природа, ми можемо почути голоси тварин, пташок, співають діти, не мовчать дитячі іграшки, навіть місто не спить. Приклади можна було б продовжити. Та для першого класу поки що вдосталь.

Казкові розповіді музики Улюбленим літературним жанром дітей є казка. Та завдяки музиці казка може стати ще більш цікавішою, в ній повніше можуть бути розкриті образи героїв. Тоді ми поринемо у світ опери, балету, музичної вистави, пісні, симфонічної казки.

Музика родини. Однією з найцікавіших тем програми «Музика» є «Музика родини». Родинне дерево об'єднує родину композиторів, родину музичних звуків, родину музичних інструментів та ін.

Музика і гра. Гра є найпростішою, найцікавішою, найулюбленішою формою діяльності дітей. Ігри бувають різними. Та найулюбленішими є і залишаються пазли. Саме такою формою опорної схеми ми користуємося, коли граємося з нотами, висотою звуків, мелодією, метром, ритмом... А пазли ми можемо і продовжити, якщо на те буде можливість.

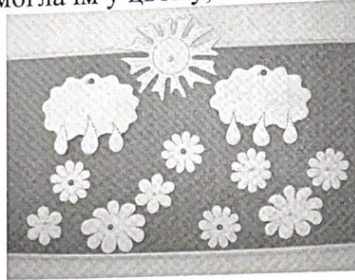
Побут народу і музика. Для розкриття цієї теми ми скористалися образом українського віночку, де на кожному уроці з'являються різні жанри української побутової народної музики.

Народні звичаї і музика. Однією з найцікавіших схем є опорна схема до теми «Народні звичаї та музика». Карусель обертається колом як народний календар зі своїми святами. За Різдвом йде Новий Рік, свято Василя, Водохреще, як за колядками йдуть щедрівки, йорданські пісні. Повернувши народний календар можна опинитися, наприклад, в липні на свято Івана Купала...

Для прикладу скористаємося опорною схемою до теми «Музична мова» (2 клас).

Ця тема передбачає знайомство дітей із засобами музичної виразності. Здається, в 2 класі це дуже важко. Та ні, діти 7 років після вивчення теми оперують такими поняттями, як метр, ритм, темп, динаміка, регістр та ін. не гірше старшокласників (зрозуміло, на своєму рівні). Саме цьому і були здивовані студенти-практиканти, відвідавши уроки музичного мистецтва в другому класі. А допомогла їм у цьому, на нашу думку, наша опорна схема.

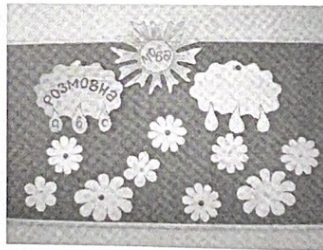
Щоб допомогти дітям у вивченні теми, ми на першому уроці подорожуємо у казку до чарівної країни Музика, де відбуваються різні дива. Наприклад.

Сонечко не тільки світить і зігріває землю, а й вміє розмовляти. Тому і звали його...

Мова

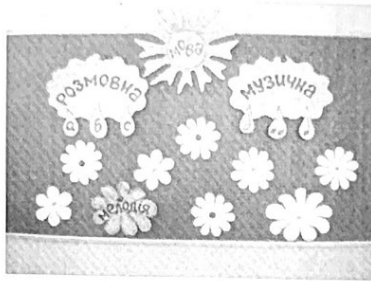
*Та є в нього дві подружки – хмарки. Одна з них розмовляє нашою, людською, мовою. Як ми її назвемо?... – **розмовна**. Навіть крапельки у неї «розмовні». Це – літери. Адже, вони є найменшим елементом розмовної мови.*

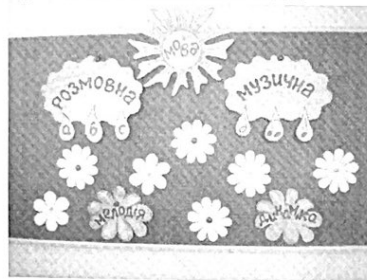
*До речі, на яких мовах ви можете розмовляти? (Діти перераховують) А ось китайською, японською ви, напевне, не володієте. Тоді на допомогу вам прийде інша хмарка. Вона спілкується мовою, зрозумілою всім, без винятку, народам, мовою, яка не має кордонів. Це- ... **музична** мова. Якщо в розмовній мові ми користуємося літерами, звуками, то в музичній на зміну їм приходять нотки, звуки. Тому і дощик крапає нотками. Крапельки бувають великі і маленькі, адже звуки є довгі та короткі.*

А ось коли наші незвичайні хмарки вирішать підлити квіточку, що ростуть під ними, вони зможуть повернути до нас свої голівки. Раптом «розмовна» хмарка запропонувала нам виконати рядочок з вірша «музичною» мовою. Що для цього потрібно? Скласти... мелодію.

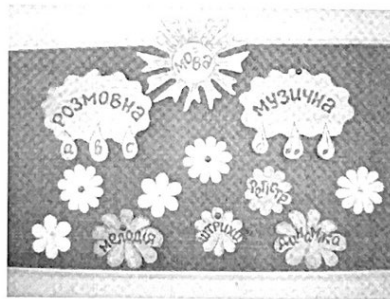
Так поступово на кожному уроці ми знайомимося з різними засобами музичної виразності. Подорож казкою продовжується і з'являється...

Динаміка

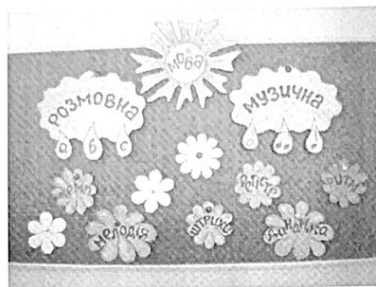
Регістр

Штрихи

Темп

Ритм

А на останньому уроці з'являється **вся опорна схема**.

Цей принцип роботи з опорними схемами використовується майже на кожному уроці.

Таким чином, найбільш ефективною є структура опорних схем, що відповідає цілісності змісту початкової теми семестру, чверті, уроку. Для її опрацювання слід вибрати головні вузлові питання теми, що вимагають найбільш міцного засвоєння. Конструювання опорних схем в умовах уроку музичного мистецтва сприяє формуванню та розвитку мислення учнів: вміння аналізувати навчальний матеріал, виділяти головне, істотне, навичок порівняння. Використання опорних схем підвищує якість знань учнів, розвиває вміння переносу знань у нові ситуації.

Список використаних джерел

1. Бершадский М. Е. Создание обучающей среды для формирования когнитивного поведения: Образовательные технологии // Завуч. – 2003. – №1. – С.35-50.
2. Гаврусейко Н.П. Использование опорных знаний в заключительной теме VII класса. Химия в школе, В2. – М.: 1980, – 41 с.
3. Обучение как процесс управления познавательной деятельностью учащихся. – М., 1973.
4. Опорные схемы и повышение эффективности обучения // Проблемы методов обучения в современной общеобразовательной школе. – М.: Педагогика, 1980. – С.202-204.
5. Пономаренко И. Л. Когнитивные стили в образовании // Практична психологія і соціальна робота. – 2004. – №4. – С.1-2.
6. Селеменов С.В. Опорные конспекты //Школьные технологии. 2002. – № 5. – С. 127-131.
7. Хуторской А. В. Деятельность как содержание образования //Народное образование. 2003. – № 8. – С. 107-114.
8. Шаталов В.Ф. Куда и как исчезли тройки: Из опыта работы школ г. Донецка. – М.: Педагогика, 1979. - 134 с.

Р. П. Фурман

Формування морально-естетичних цінностей підлітків методами проблемного навчання на уроках музичного мистецтва

Підготувати особистість до активної життєдіяльності в суспільстві – одне з головних завдань сучасного етапу модернізації національної системи освіти. Відсутність на сьогодні чіткої системи цінностей робить проблемним розвиток духовно-моральної сфери учнів. Саме тому є актуальним формування морально-естетичних цінностей особистості.

У шкільній практиці існує певна диспропорція: поряд із посиленою увагою до розвитку інтелекту дитини недостатньо уваги приділяється морально-естетичному вихованню. Простежується невідповідність між засвоєними знаннями, духовними цінностями й реальними вчинками школярів. Ця суперечність передбачає необхідність пошуку методів і прийомів формування у підлітків морально-естетичних цінностей. Поняття

9. Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання. – К.: Шкільний світ, 2007. – 87с.
10. Рубінштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1958.
11. Фурман А. В. Проблемні ситуації в навчанні: кн. для вчителя. – К.: Освіта, 1991. – 191с.
12. Хуторской А.В. Эвристическое обучение: теория, методология, практика. Научное издание. – М.: Международная педагогическая академия, 1998. – 266 с.

Л. І. Туровська

Диференційовані завдання як метод самореалізації підлітків на уроках музичного мистецтва

Сповнене новітніми процесами та технологіями, сучасне життя зумовлює необхідність пошуків нових підходів до навчання та виховання духовно багатого і здатного до творчої діяльності підростаючого покоління, вимагає від молоді особистості здатності знайти місце застосуванню власних знань, здібностей, умінь. Але щоб себе реалізувати, особистість має знати свої реальні і потенційні можливості. Процес реалізації, самореалізації вимагає проектування реальних цілей, ідеалів, які є можливість реалізувати за будь-яких умов і затраті тієї енергії, якою володіє та чи інша особистість. Самореалізація як процес має свої особливості. Насамперед це співпраця педагогів з учнями, а не диктат. Самореалізація може бути ефективною лише за взаємної поваги і взаємодії вихователя і вихованця. Найважливіша педагогічна мета – організація творчої діяльності за інтересами і бажаннями, а не за примусом. Важливим є і створення «поля» упорядкованої свободи. До того ж школярам будь-якого віку необхідно допомогти у самовихованні, саморозвитку, самореалізації.

Тому цілком доцільно ставити перед педагогами завдання готувати випускників до життя, прищеплювати їм певні уміння та навички, корисні для подальшої діяльності.

Про це говорять наукові дослідження з проблеми самовиховання особистості. Б.С.Кобзар, Г.П.Тайчинов вважають, що виховання має виходити з необхідності розвитку в школярів якостей, які допоможуть їм реалізувати себе і як частину суспільства, і як неповторну індивідуальність зі своїми специфічними запитами та індивідуальними засобами самореалізації. Науковці підкреслюють важливість питання «як жити» (а не «ким бути»), тобто вибору оптимального режиму інтелектуальних, емоційних, фізичних навантажень, відповідний тип трудової діяльності й форми проведення вільного часу [4, с.6].

Н. Комісаренко говорить, що процес самореалізації включає не лише розкриття можливостей і здібностей суб'єктом, але й усвідомлення, оцінку особистісних ресурсів, визначення особистісно значущих і соціально ціннісних перспектив, активність, спрямовану на самоутвердження в соціумі. Вона також дає визначення самореалізації як процесу й результату спрямованості на перспективу. Розуміючи самореалізацію як процес, аналізуючи її шляхи та способи, можна зробити висновок, що вона особистістю може здійснюватись на двох рівнях: репродуктивному і творчому.

Оскільки учень є членом певного об'єднання, групи, соціуму, то він має свою поведінкою, вчинками відповідати тим нормам, цінностям, які домінують у цих спільнотах. Отже, самореалізація здійснюється на репродуктивному рівні, тобто у найпростіший спосіб, коли суб'єкт зберігає певні відносини з оточенням, середовищем, не ігноруючи їх, але зберігаючи себе як цілісність. Такий підхід особистості до самореалізації може цілком забезпечувати нормальну життєдіяльність суб'єкта.

Творчій самореалізації притаманне не просте відтворення особистістю набутого соціального досвіду, власних можливостей, а самовиховання, розвиток особистісних якостей заради потреб, інтересів конкретного соціуму, спільноти.

Отже, метою диференційованого навчання, з одного боку, є розширення та поглиблення уявлень і понять про виучуваний матеріал, а з іншого – відпрацювання певних навичок, що становлять труднощі для деяких учнів.

Професійний обов'язок учителя – здійснювати індивідуальний підхід до організації навчальної діяльності учнів, допомагати учневі самореалізовуватися і самовдосконаливатися, передбачати труднощі, які можуть виникнути в дітей під час засвоєння нового матеріалу; застосовувати на уроках різномірні диференційовані групові перспективні завдання, розраховані на кілька уроків.

Найважливіша педагогічна мета – організація творчої діяльності за інтересами і бажаннями. В процесі виконання диференційованих завдань кожна дитина повинна відчувати хоч й невеликий, але успіх у здобутті музично-естетичних знань.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К.: ІСДО, 1998. – 204с.
2. Карпенчук С. Г. Самовиховання особистості: Науково-метод. Посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 216 с.
3. Чередов І. М. О дифференцированном обучении на уроках. – Омск: Зап.-Сиб. кн. изд-во, Ом. отд-ние, 1973. – 155с.
4. Кобзар Б. С., Тайчинов Г. П. Личность и ее становление. – К.: Молодь, 1990. – 164с.
5. Братанич О. Реалізація диференційованого навчання в умовах комбінованого уроку // Рідна школа. – 2000. – №11. – С.49-52.
6. Корсакова О. Про технологію диференційованого навчання // Рідні джерела. – 2001. – № 3. – С. 41-44.
7. Комісаренко Н. Самореалізація як прояв соціального становлення особистості // Рідна школа – 2003. – №1.
8. Киричук О.В. Формування в учнів активної життєвої позиції.// Рад. школа – 1983. – №4.

С. В. Галабурда

Інтеграційні технології на уроках музичного мистецтва

*Митцями називають тих, хто створює мистецькі твори -
письменників, живописців, акторів, композиторів, -
але здатністю творити красу і вносити її
в життя володіють усі люди
В. Сухомлинський*

Одним із актуальних шляхів підвищення ефективності шкільного навчання у сучасній дидактиці вважається інтегрування навчальних предметів, під яким слід розуміти взаємне узгодження завдань окремих програм, щоб усунути дублювання, з одного боку, та створити умови для поглибленого засвоєння навчального матеріалу – з другого. Інтегрування завдань з різних предметів на змістовому мотиваційному та процесуальному рівнях позитивно впливає весь навчальний процес, сприяє поєднанню в одному шкільному предметі узагальнених знань і вмінь, які раніше формувалися розрізнено – у двох або кількох предметах.

Ідея інтегрованого навчання нині надзвичайно важлива. В перспективі інтеграція, як дидактичний засіб, має втілитися в навчальні предмети у формі їх об'єднання і представлення єдиним цілим, тобто йдеться про конструювання інтегрованих навчальних курсів, на основі яких має розгортатися відповідний навчальний процес. Застосування інтегрованих уроків сприятиме глибокому розумінню учнями прекрасного в житті і мистецтві, виробленню естетичних смаків, використання набутих знань у житті.

Використання відео на уроках музичного мистецтва

Епоха інформатизації, яка увійшла до усіх сфер буття людини, потребує принципово нових підходів до освіти та виховання молоді. Дитина знаходиться в соціокультурному просторі, де одним з найбільш значущих компонентів, що впливають на його розвиток, освіту та формування, особистості, є екранні засоби масової комунікації, до яких відноситься і відео. Відео стрімко увірвалося в навально-виховний процес. Воно є ефективним засобом освоєння дітьми навколишнього світу в його соціальних, моральних, психологічних, художніх, інтелектуальних аспектах. Водночас – засобом розвитку особистості, її сприйняття, емоційної сфери, інтелекту, естетичної свідомості, смаку, самостійного, індивідуального творчого мислення.

Соціальний прогрес, величезний розвиток засобів масової інформації, розширюють можливості для спілкування з мистецтвом. Вдосконалення педагогічних технологій може здійснюватися саме завдяки інформаційним технологіям, тобто технологіям, що несуть у своїй основі максимальну кількість інформації. Отриманий у результаті обсяг знань не завжди передбачає акцент на теоретичному освоєнні матеріалу. Адже на уроках гуманітарного циклу особливо важливим є процес безпосереднього сприйняття учнями конкретного твору музичного або образотворчого мистецтва.

У наш час кожна людина щодня зустрічається з «екранними мистецтвами» (відео, кіно, телебачення), які володіють великою силою емоційної, етично-естетичної дії. У дітей під впливом екрану активно розвивається аудіовізуальне сприйняття, коли при візуальному сприйнятті зір відображає конкретну форму, абстрагований образ предмету, а при слуханні музики слух створює, так званий «портрет» звуку. У такому разі музичний і художній образи сприймаються глибше, повніше, яскравіше, саме тоді, коли звучання музики доповнюється картинками, рухами, розвитком, а зображення картин і образів доповнюється звуками.

Для учителя загальноосвітнього навчального закладу відео – необхідний інструмент сучасного уроку. Як інформаційна технологія відео може стати надзвичайно ефективним засобом оптимізації уроку музичного мистецтва, створення умов для формування діяльнісної особистості.

Використання на уроках музичного мистецтва і образотворчого мистецтва матеріалів відео і кіномистецтва дозволить дітям не просто з цікавістю дивитися, але і в процесі бесіди поділитися своїми почуттями, що виникли при перегляді, ділитися своїми враженнями з однокласниками, слухати їх думки, виконувати творчі завдання і, можливо, почати бачити те, чого раніше не бачили, розуміти те, чого не розуміли і розуміли не так, як розуміють інші.

В старших класах учні знайомляться із складними музично-сценічними образами, бо вже мають вищий рівень абстрактного мислення, накопичений слуховий досвід, знання про суміжність мистецтв. Вчитель має володіти такими прийомами та методами, щоб донести до учнів багато різнопланового матеріалу.

Аналізуючи наукову роботу Іванової Л. А., кандидата педагогічних наук, яка досліджувала формування медіа-комунікативної освіченості школярів засобами відео на уроках французької мови, зробила висновки, що проблемою медіа-освіти педагоги почали розглядати ще у 1907 році. Вже у працях того періоду простежується прагнення послідовно керувати інтересами, потребами учнів в області екранних мистецтв, естетично виховувати глядача.

Поступово до цієї проблеми приєднуються психологи А. С. Карасик-Стройовий, С. І. Архангельський, Б. Х. Толля, О. А. Баранова та інші, вони досліджували сприйняття учнями відео та вплив його, як складової частини загальної системи естетичного виховання. Пізніше ширше досліджуючи цю проблему, з'являються наукові роботи Д. І. Полторак, Л. П. Прессмана, А. А. Степанова та ін., присвячені використанню телебачення в навчально-виховному процесі школи. Вже наприкінці ХХ ст. у дисертаціях Ю. І. Божкова, І. С. Левшина, І. Н. Трофімова та ін. стверджувалося, що аналіз візуальної інформації та

Таким чином, використання відео є ефективним засобом наукового та емоційного пізнання художніх та інтелектуальних явищ, засобом розвитку навичок сприймання, емоційної сфери, інтелекту, естетичної свідомості, смаку, творчого мислення. Завдяки використанню відео учитель музичного мистецтва може вдосконалювати власні педагогічні технології.

Список використаних джерел

1. Гумінська О. О. Мультимедійні засоби навчання на уроках музичного мистецтва // Шкільний світ (Вкладка). – 2009. - №34 (498) (вересень). – С.5-8.
2. Гумінська О. О. Використання мультимедійних засобів – оновлення методики викладання мистецтва // Мистецтво та освіта. – 2009. - №3. – 21-25.
3. Гумінська О. О. Використання мультимедійних засобів – оновлення методики викладання мистецтва // Мистецтво та освіта. – 2009. - №4. – 12-17.
4. Затямина Т. Компьютерные технологии на уроке музыки // Искусство в школе. – 2006. - №5. – С.41-43.
5. Иванова Л. А. Формирование медиа-коммуникативной образованности школьников-подростков средствами видео: На материалах уроков французского языка // <http://www.dissercat.com/content/64898/>
6. Кабалевский Д. Б. Беседы о музыке для юношества. – М.: Музыка, 1987.
7. Обрізан К. М. Програмні засоби навчального призначення // Інформатизація середньої освіти програмні засоби, технології досвід, перспективи / За ред. В. М. Мадзігона, Ю. О. Дорошенка. – К.: Педагогічна думка, 2003. – С.156-165.
8. Пометун О. І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко / За ред. О. І. Пометун – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
9. Сучасна школа. Сучасний урок. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі // http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30549/

В. В. Костюк

Використання творів кіномистецтва на уроках музичного мистецтва

Кіномузика – особливий вид музики, яка виконує допоміжну роль і не є основою розвитку художнього твору. Але її функції в розвитку художнього образу реалізуються згідно з вимогами цілісності цього образу через поєднання зображального та звукового.

З моменту народження звукового кіно відбувся поділ музики фільму всередині на кадрову, конкретну, мотивовану (звучання зображуваного в кадрі інструменту, спів дійової особи і т.д.) і закадрову, «авторську», «умовну», яка найбільш ясно виражає ідею фільму, що характеризує події, що виражає прихований перебіг сюжету. Часто композитори, вводячи конкретний музичний матеріал, прагнуть дати власну інтерпретацію музичних образів самого життя, перетворюють внутрішньокадрову кіномузику в закадрову.

Особливе значення має кіномузика та кіномистецтво на уроках музичного мистецтва в ЗНЗ. Фільми, де музика виконує головну роль, – це фільми, присвячені творчості композиторів («Амадеус», «Композитор Глінка», «Перепишуючи Бетховена», «Чайковський»), виконавців («Сліпий музикант», «Повернення Батерфляй», «Життя в рожевому світлі», «Елвіс»), фільми-опери («Князь Ігор», «Запорожець за Дунаєм», «Наталка Полтавка», «Свгеній Онегін», «Алеко», «Юнона» і «Авось»), кіно-мюзикли («Ми з джазу», «Привид опери», «Звуки музики», «Вечори на хуторі біля Диканьки») тощо.

Найчастіше кінематографісти при озвучуванні використовують так званий компілятивний метод – тобто підбір музики, створеної раніше, до нового фільму. Відомий музичний твір – це знак епохи, символ часу, у глядача він викликає певні асоціації.

Розділ II. Реалізація авторської концепції на уроках музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах

І. С. Опанасець, Н. І. Назорна

В КОРОЛІВСТВІ РИТМУ ТА ВИСОТИ

Розкриття теми «В королівстві ритму і висоти» визначаються загальною метою концепції: формування діяльної особистості, яка бере активну участь у навчально-пізнавальній діяльності та здатна реалізувати себе у житті та творчості. Основний акцент відповідно до цієї мети на уроках музичного мистецтва слід ставити на активному сприйманні, комплексному використанні різних видів музично-виконавської діяльності, розвитку креативності та самостійності учнів.

Активне сприймання як навчальної інформації, так і музичних творів можливе за умови чітко поставлених питань, вдало підібраної проблемної ситуації, стимулювання уваги та мислення учнів. Адже вони міцно засвоюють той навчальний матеріал, який пропустили через себе, на основі якого самостійно зробили висновки. Тому важливо спонукати учнів висловлювати свої думки, відстоювати свою точку зору, не боятися помилок під час відповіді та активно брати участь в обговоренні прослуханих творів.

Для отримання інформації зазвичай використовуються словесні методи навчання: бесіда, розповідь. Серед них особливу увагу слід приділяти бесіді. Обов'язковою умовою (особливо в 1 класі) є ілюстрування (до всіх видів діяльності на уроці). Для об'єднання знань використані порівняння, узагальнення.

Особливим методом розкриття навчальної теми є *робота над опорною схемою* до теми. Розуміння та створення художніх образів, засвоєння художньо-естетичних понять, зв'язків мистецтва з життям, взаємозв'язків різних видів мистецтв, розуміння змісту мистецтва вимагають від учня активізації мислення.

За допомогою опорної схеми, яку діти конструюватимуть під керівництвом вчителя, вони зможуть «зчитувати», «осягати» необхідну інформацію.

Ідея, покладена в основу використання такої форми роботи, як опорна схема, полягає у тому, що:

- опорна схема – алгоритм міркування, вона народжується та оформлюється на очах учнів в момент пояснення;
- опорна схема допомагає переходити від наочно-чуттєвого до абстрактно-логічного сприймання;
- вона розкриває ключові музично-естетичні, жанрово-стилістичні поняття, які лежать в основі тематизму програми (наприклад, «ритм» і «висота»);
- опорна схеми є першою спробою представити образно та графічно взаємозв'язки музики та життя;
- на всіх етапах роботи є зв'язок старого з новим, концентрація зусиль на оволодінні важкими питаннями та розвиток високого темпу роботи, що створює додатковий резерв часу;
- розвиває інтелектуальні здібності дітей.

Опорна схема до теми «В королівстві ритму і висоти» – не ряд назв та стрілочок. Вона має в основі ідею, пов'язану із світом дитинства, образами, близькими дітям у їх пізнанні світу, образами, з якими діти зустрінуться на уроках при вивченні теми. Опорна схема є рухомою, тобто з'являється на уроках поступово. На одному з останніх уроків вона з'явиться у повному вигляді.